

סימן טז.

בענין יצחק אבינו נשרף ונעשה אפר בעקידה

כתב עוד הגאון יעב"ץ ז"ל בהגהותיו למסכת תענית (ט"ז א') עיין שם.

ולכאורה עם דברי מדרש רז"ל שהובא בשבלי הלקט יובנו היטב דברי התלמוד

כפשטן, דאכן יצחק נשרף ממש ונעשה אפר,

ואף שטל תחיה החייה אותו, מכל מקום נשאר

מאפרו ממש שם, ולכן לפי סברת רבי יצחק

נפחא ידעו כי ראו אפרו זה של יצחק, דוק ועיין.

והנה מדרש זה שהביא בעל שבלי הלקט ז"ל,

איני יודע היכן הוא ואם נמצא במדרשים

שלפנינו, ורק מצאתיו בספר אוצר המדרשים

(דף תקפ"ד) ע"ש, ולכאורה אינו מובן כלל, שהרי

הפסוק צווח ואומר אל תשלח ידך אל הנער ואל

תעש לו מאומה, ואנן נימא שיצחק אבינו נשרף

ממש עד שנעשה דשן ואפר, אתמהא.

ולתרין ולומר דאין הכי נמי, מן השמים לא

הרשו לאברהם אבינו להקריב את

יצחק בנו ואף לא לשלוח ידו ולעשות לו

מאומה, מכל מקום הואיל והיה יצחק על גבי

המזבח והאש על המזבח יקדה בו, ממילא

שלטה בו האש ביצחק ונשרף עד שנעשה אפר,

ובזה שני המקראות עולים בקנה אחד גם

הפסוק וגם המדרש שבשבלי הלקט, חושבני

שמלבד שהסבר זה דחוק מאוד, הרי חז"ל אמרו

שבשעה שאמרו לאברהם לא לשלוח יד ביצחק

מיד הורידו אברהם מן המזבח, וכדלקמיה

במדרש שהביאו בעלי התוספות ז"ל.

ועוד דאף שנדחק ונתרץ כן וכנ"ל, עדיין אינו

מובן שלפי זה שיצחק "נעשה דשן והיה

אפרו מושלך על הר המוריה", אם כן מדוע

הוזקק אברהם אבינו להביא לאיל תמורת יצחק.

בראשית (כ"ב י'): "וישלח אברהם את ידו

ויקח את המאכלת לשחוט את בנו,

ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם

אברהם ויאמר הנני, ויאמר אל תשלח ידך אל

הנער ואל תעש לו מאומה, כי עתה ידעתי כי

ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך

ממני, וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל

אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את

האיל ויעלהו לעולה תחת בנו".

ומצאתי מדרש אגדה לרז"ל הובא בספר שבלי

הלקט (ענין תפילה סימן י"ח): "כשנעקד

יצחק אבינו על גבי המזבח, נעשה דשן והיה

אפרו מושלך על הר המוריה, מיד הביא עליו

הקב"ה טל והחיה אותו, לפיכך אמר דוד כטל

חרמון שיורד על הררי ציון וגו', כטל שהחיה בו

יצחק אבינו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו

בא"י מחיה המתים". [ועיין בחיבורי הנכתי

לעיל (סימן ב' וסימן ג').]

זבחים (ס"ב א'): "בשלמא בית מינכרא צורתו,

אלא מזבח מגא ידעי. אמר רבי אלעזר

ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד

ומקריב עליו. ורבי יצחק נפחא אמר אפרו של

יצחק ראו שמונח באותו מקום. ורבי שמואל בר

נחמני אמר מכל הבית כולו הריחו ריח קטרת

משם הריחו ריח אברים. ועיין ברכות (ס"ב ב')

ותענית (ט"ז א') ע"ש, ועיין ספרא (פרשת בחקתי

פ"ח ה"ח) ודוק.

וראיתי בהגהות הגאון יעב"ץ ז"ל זבחים שם

שכתב: "אפרו של יצחק ראו, רוצה

לומר אפר של עקידת יצחק שנעשה שם אפר

ממערכת העצים והאיל והאש". וכיוצא בזה

מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל (סימן מ"ו), ובספר האשכול (הלכות תפילה דף י"ב), ועיין גם במדרש שכל טוב בראשית (פרק כ"ב) עיין שם.

וגם כאן בפרקי רבי אליעזר עם שאמרו שפרחה נשמתו של יצחק, מכל מקום לא אמרו כלל שיצחק נשרף ונעשה דשן אלא רק שאחר כך חזרה נשמתו ודוק.

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל מהדורת "דעת זקנים" בראשית (כ"ב י"ד) כתבו: "איתמר במדרש כשאמר לו הקב"ה לאברהם אל תשלח ידך אל הנער והעלה האיל תחת בנו, לא רצה אברהם להניחו, עד שנשבע לו הקב"ה שיחשב לפניו אפרו של איל כאילו היה אפרו של יצחק, ונשבע לו, ומיד הורידו מעל המזבח" ע"ש. הרי לנו עוד ממדרש חז"ל שיצחק אבינו מיד הורד חי מן המזבח, ולא נשרף כלל ולא נעשה אפר ודוק היטב. [ובדברי המדרש כאן מבואר לא כמו שהובא בספר ליקוטי יהודה על התורה (פרשת וירא דק"ט רע"ב) עיין שם].

ובמדרש "ויושע" הנדפס בספר אוצר המדרשים (דף קמ"ח): "ואת ברית אקים את יצחק, והרי המאכלת על צוארו. בכו מלאכי השרת ונפלו דמעותיהן על הסכין, ועמד הסכין ולא שלט בצוארו של יצחק, מיד פרח נשמתו, אמר לו הקב"ה למיכאל מפני מה אתה עומד, אל תניחהו לשוחטו, מיד קרא מיכאל ואמר אברהם אברהם, ויאמר אליו הנני. ומפני מה קראו שני פעמים לפי שאברהם ממהר, והמלאך צווח כאדם שצווח ואומר פלוני פלוני מה אתה עושה, אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו אברהם למלאך לא אשחטהו אלא אחנקהו, אמר לו ואל תעש לו מאומה, אמר לו אברהם למלאך, הקב"ה אמר לי לשוחטו ואתה אמרת לא תשחטנו, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, מיד ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך אברך והרבה ארבה את זרעך וגו', מיד הניחו,

ומהו "וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו", והרי כבר יצחק הוקרב ונשרף כקרבן ממש, ו"נעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה", וצ"ב. נגם יש להבין הלשון ונעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה", דאם נעשה דשן ואפר, היה הוא מושלך על "המזבח" ולא על "הר המוריה".

ואין לתרץ ולומר כיון דאחר כך יצחק חי וקם לתחיה, לכן הוזקק אברהם אבינו להביא קרבן אחר תחתיו, דהא ליתא, דאם כבר נקרב יצחק תו לא בעינן למידי הואיל וכבר נעשתה מצותו, ומה בכך שאחר כך נעשה לו נס וחי, בכך לא פקע שם קרבן שהיה בו ח"ב.

ובאמת בדברות חז"ל במדרשים שלפנינו מבואר להדיא בהרבה מקומות שאינם סוברים כמדרש המובא בשבלי הלקט, ולדוגמא בעלמא אביא קצת מדבריהם ז"ל.

מדרש בראשית רבה (פנ"ו ס"ז): "ויאמר אל תשלח ידך, וסכין היכן היה נשרו שלש דמעות ממלאכי השרת ושחת הסכין. אמר לו אחנקהו. אמר לו אל תשלח ידך אל הנער. אמר לו אוציא ממנו טפת דם. אמר לו אל תעש לו מאומה, אל תעש לו מומה", ועיין גם במדרש קהלת רבה (פ"ט ס"ז) עיין שם.

הרי שחז"ל אמרו להדיא שאפילו סריטה בעלמא שתצא מיצחק טיפת דם לא הרשו לאברהם אבינו, ועיין דבר נכון בדברי הרב הספורנו ז"ל שם (פסוק י"ג) ודוק.

ומצאתי במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק ל"א): "רבי יהודה אומר כיון שהגיע החרב על צוארו [של יצחק אבינו] פרחו ויצאה נפשו של יצחק, וכיון שהשמיע קולו מבין הכרובים ואמר לו אל תשלח ידך, נפשו חזרה לגופו, וקם ועמד יצחק על רגליו, וידע יצחק שכך המתים עתידים להחיות, ופתח ואמר בא"י מחיה המתים", והובא בילקוט שמעוני (פרשת וירא רמז ק"א), ובפירוש התפילה לרבינו אלעזר

בפירושו לתורה בראשית (כ"ב י"ד, דף קע"ו) שכתב: "כי [בעקידה] יצחק נשחט קצת, וראה את השכינה ומת, וריפאו המלאך", ומשמע שאכן שלטה השחיטה ביצחק ודוק.

ולכאורה כן מבואר במדרש תנחומא (פרשת וירא סכ"ג): "יצחק בן ל"ז שנה היה בשעת עקידתו, ויבואו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויעקוד את יצחק בנו וכו', מיד בנו שניהם את המזבח, ועקדו על המזבח, ונטל את הסכין כדי לשחטו עד שיצא ממנו רביעית דמו", הרי שיצאה מיצחק רביעית דם ושמע מינה שהוא נשחט ודוק. [ושאר דברי בעל הרוקח ז"ל אינם מבוארים במדרש כאן].

איברא דאיני יודע אם הדבר מוכרח, כי יש לדעת איך לקרוא תיבת "שיצא" הנזכרת במדרש תנחומא, אם האות צ' מנוקדת בצירה והוא לשון עתיד, ואז יש לומר שאכן כך נתכוין אברהם לעשות לשוחטו ליצחק עד שיצא ממנו רביעית דמו, אבל למעשה לא נשחט כלל כפקודת שמים שלא יעשה לו מאומה, או יש לקרוא תיבת "שיצא" והאות צ' מנוקדת בקמץ והוא לשון עבר, ובאמת שלטה השחיטה ביצחק ויצאה ממנו רביעית דמו, ולשון ראשון נראה לי עיקר דליתא בתרא הוי ליה למימר עד שיצאה ממנו רביעית דם, ודוק.

והאיר השי"ת עיני ומצאתי במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (פ"ו פ"ב): "רבי יהושע אומר וידבר אלקים אל משה, אמר לו הקב"ה למשה נאמן אני לשלם שכר יצחק בן אברהם שיצא ממנו רביעית דם על גבי המזבח" ע"ש, ובספר אוצר המדרשים (דף ת"ל): "יצחק שהגיש בשרו ורביעית דם שלו על גבי המזבח" ודוק היטב.

מילואים

עמדת בדברי המדרש המובא בספר שבלי הלקט שיצחק אבינו בעקידה נשרף ונעשה דשן ואפר, וכתבתי דאיני מבין, והרי

וחזרה בו נשמתו ועמד על רגליו וברך ברוך מחיה מתים. באותה שעה נשא אברהם את עינו לשמים ואמר רבונו של עולם כשעה שיעמדו בני בצער תזכור להם זאת השעה שאני עומד לפניך ודוק היטב.

ובפסיקתא רבתי (פרשה מ'): "אמר לו אברהם ומה אני הולך בלא קרבן, אמר לו הקב"ה שא עיניך וראה את הקרבן שאחרך, וישא אברהם את עינו וירא והנה איל ויעלהו לעולה תחת בנו, אמר רבי בנייה היה אברהם מקרב את אימוריו ואמר הרי אמוריו של יצחק בני, כך על כל דבר ודבר אמר כך יהא לפניך כמו שיצחק בני קירבתי" עיי' שם.

ומכל דברות חז"ל במקומות הנ"ל (והרבה שיירתי) מבואר באר היטב שאכן לא נעשה ביצחק מאומה כי אברהם לא שלח ידו ולא הקריבו כלל ועיקר, ודברי המדרש שהביא בספר שבלי הלקט צריכים אצלי ביאור, ואשמח אם רבותי המעיינים הי"ו יאירו עיני ויעמידוני בקרן אורה ושכמ"ה.

עוד אביא כאן מה שראיתי בספר פירושי סידור התפילה לרבינו אלעזר מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל (סימן קל"ג דף תרע"ב): "ותראה לפניך עקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על המזבח, והנה דשנו צבור על מזבח מעלה, כי כל המעשים והדמיונות שהתחתונים עושין בין טוב ובין רע דוגמתן למעלה ברקיע, כמו המשביעין שרי בוהן ושרי כוס וביצים, מראים דמות הגנב לוקח (ממנו) [טמון] והולך דרכי הגנב וטומן במקום שהגנב טמן שם, כמו שראה יהושע עכן מעל בחרם שמו בכליהם, כן יצחק צבור, וכן שם (דף תרע"ע): "יצחק צבור על גבי המזבח מעלה" [וצ"ב].

* * *

לעיל הבאתי דברות חז"ל שבעקידה אברהם אבינו אפילו לא סרט את יצחק ולא יצאה ממנו אפילו טיפת דם אחת, אבל חידוש מצאתי לרבינו אלעזר מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל

המקרא אומר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, וכתבתי שאין לתרץ דאין הכי נמי אברהם לא שלח ידו ולא עשה מאומה ליצחק, מכל מקום אחר שיצחק היה על גבי המזבח והאש על המזבח יקדה ממילא נשרף יצחק ונעשה אפר, דאם כן שיצחק נקרב כקרבן מהו זה שכתוב "וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו" והארכתי עוד בפנים לשלול דרך זו לענ"ד עיין שם.

עכשיו מצאתי לגאון רד"ל ז"ל בביאורו המופלא למדרש פרקי רבי אליעזר

(פל"א אות נ"ט) דכל רז לא אנס ליה, וכבר הביא מדרש זה הנזכר בשבלי הלקט, והרגיש בדבר, וכה כתב: "ואולי לדברי האגדה הזאת נאמר שאף שאברהם לא שלח בו יד ביצחק, כיון שנאמר לו אל תשלח ידך, אבל האש כבר משלה בו ביצחק, כיון שערכו על העצים אשר על האש וכבר נעשה אפר" עכ"ל.

ודוק היטב כי הוא ז"ל בלשון "ואולי" הוציאה, ובעניותי קשה לומר כן, וכדכתיבנא בפנים בס"ד.